

9. Grice H. P. Logic and conversation // Syntax and Semantics, v. 3. ed. By P. Cole and J. L. Morgan, N. Y., Acad. Press. 1975. – P. 41-58.
10. Butler Emily Emotional Conversations: Can Hiding Your Feelings Make You and Your Partner Sick? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stanford.edu/group/i-rite/statements/2001/butler.html>
11. Christopher J. Anderson Swallowing Our Emotions and Getting Cognitive Indigestion Observer. Volume 15, Number 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.psychologicalscience.org/observer/getArticle.cfm?id=1478>

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Bleasdale Alan. Boys from the Blackstuff. – L. : Stanly Thornes Publishers Ltd, 1990. – 281 p.
2. Levy Andrea. Fruit of the Lemon. – L. : Headline Publishing, 2000. – 352 p.
3. Narinder Dhani. Bend it like Beckham. – L. : Hadder Children's Books, 2002. – 167 p.

КОЗЛОВА О. С. Нарушение максим принципа общения через негативные эмоции.

В статье рассматриваются причины несооблюдения коммуникативных максим из-за влияния негативных эмоций. Особое внимание уделено характеру тональности, повышению тона, а также различным коммуникативным интенциям собеседников. В выводах выявлены причины несооблюдения коммуникативных принципов в английской диалогической речи, на которую влияет негативная эмоциональность, а также выделены типы эмоциональности.

Ключевые слова: конфликт, максима, тональность, эмоциональность.

KOZLOVA O. S. Violation of maxim of principle of intercourse through negative emotions.

The article elucidates the reasons of the violation of communicative maxims under the impact of the negative emotions. Special attention is drawn to the character of tonality, raising tone and also the diversity of the communicative intentions of the speakers. In conclusions highlighted the reasons of violation communicative principles in English dialogues under the impact of negative emotions. Also were distinguished the types of tonality.

Keywords: conflict, emotionality, maxim, tonality.

УДК 378.14

**Костецька М. В.
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка**

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано шляхи відродження української освіти. Висвітлені зрушення у вищій освіті України. Характеризуються тенденції розвитку української освіти та фундаментальні проблеми сучасної гуманітарної освіти в Україні. Розкрито основні суперечності розвитку вищої освіти, а також концентральні основи тенденції її подальшого розвитку.

Ключові слова: освіта, гуманізація, демократизація, модернізація, інтеграційні процеси, плюралізм.

Суть найбільш принципової риси нової вищої освіти, що поставала в пострадянській Україні, дуже точно висловив академік В. Г. Кремень, який закликав “залишити в минулому авторитарну педагогіку і перейти до педагогіки толерантності. Маємо сформувати в результаті самодостатню особистість” [3, с. 23]. Дійсно, найперше актуальне питання в розбудові вітчизняної системи вищої освіти полягало в деідеологізації навчально-виховного процесу у всій освіті, але особливо гостро – у вищій. З цим завданням українська освіта впоралась – на думку І. Г. Оніщенко, система вищої освіти України успішно пройшла період деідеологізації та оновлення змісту гуманітарної освіти [6, с. 40].

Ще в 1930 р. історик філософії Петро Кудрявцев доходить висновку, що історична зорієнтованість української освіти на європейську науку характеризує не лише пошану до Західної Європи як джерела наукових знань і методів, а й дає підставу говорити про причетність усієї української культури до європейської традиції. “Україна, – пише П. Кудрявцев, – не знала гіпертрофії підозрілого ставлення до джерел і засобів знання, що походили з іномовних і іновірних країн...” [5, с. 123]. Відродження та розвиток цієї традиції у справі підготовки фахівців також може стати запобіжником проти утилітарного погляду на освіту як передачу комплексу фахових знань без належної опори на культурну спадщину.

Відродження української освіти розпочалось з початком відродження Української держави – з проголошенням незалежності України, відродження національної культури, а в її складі – освіти, науки, моралі і релігії як найбільш вагомих сутнісних сил людини. Від цього ж часу слід вести початок становлення національної системи вищої освіти України, яка сьогодні функціонує як цілком співрозмірна з системами вищої освіти провідних європейських держав Європи і світу. І хоча до світових рейтингів (далеко не на перші місця) включені тільки декілька українських університетів, вища освіта України є феноменом цілком визнаним, прийнятим до когорти країн, які підписали Лісабонську і Болонські домовленості, є повноправними учасниками європейського і світового освітнього процесу, що вдосконалюється.

Позитивні зрушення у вищій освіті України почались із започаткуванням “політики перебудови” в Радянському союзі. Поступове ослаблення адміністративного та ідеологічного тиску Москви привело до швидкого національного піднесення в Україні та її освітнього простору. Уже у 1991 році було прийнято низку законів, які склали правову основу системи освіти України як незалежної держави. Закони України “Про мову навчання”, “Про освіту” проголосили українську мову основною в процесі навчання. Українська освіта стала на шлях демократизації, лібералізації та десовєтизації. Після проголошення незалежності було створено

Міністерство освіти, яке розпочало реформи, зумовлені переходом до нового соціально-економічного ладу. Вища школа здійснила перехід до чотириступеневої освіти (чотири види дипломів – молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста та магістра), тим самим наблизивши її до світових стандартів.

Ця проблема актуалізується багатьма вченими, які розглядають вищу освіту як інтелектуальну базу розвитку суспільства. Останнім часом з'явилися фундаментальні праці В. Андрущенка, В. Кременя, В. Огнев'юка тощо. Скажімо, В. Кремень ґрунтовно досліджує філософські основи розвитку вищої освіти, її прогностичну функцію, В. Андрущенко у своїх працях розглядає гуманітарний аспект вищої освіти, В. Огнев'юк досліджує проблему "освітології" як філософський аспект розвитку особистості в системі вищої освіти тощо.

Мета статті – розкрити основні тенденції розвитку вищої освіти, дати їм концептуальну характеристику, визначити роль в інтелектуальному розвитку суспільства.

Перехід суспільства до ринкової економіки та демократії потребував фахівців у галузях економіки, менеджменту, банківської справи, права, політології та інших, принципово відмінних від "будівників комунізму". Поява незалежної держави стимулювала запит на знання та навички в царині міжнародного права і відносин, зовнішньоекономічної діяльності, значно краще володіння іноземними мовами. Також революційну роль у світовій економіці та освіті почали відігравати інформаційні технології та всезагальна комп'ютеризація.

Це спричинило радикальну зміну стратегії розвитку української освіти. Загальна характеристика тенденцій розвитку української освіти:

1. Освіта зазнала радикальної гуманізації, що проявляється у посиленні особистісного виміру в педагогічній науці, переорієнтації з інтересів держави на інтерес особистості (як тих, хто вчиться, так і тих, хто навчає). Дійсно, якщо радянська вища школа була насамперед "кузнем кадрів" для народного господарства та ідеологічної структури з пріоритетом державного інтересу, нова українська освіта стала центром зустрічі інтересів, особистості, ринку праці та держави. І вибір особистості став відігравати провідну роль, адже вже не міністерства вирішували, скільки і яких фахівців мають готувати ВНЗ.

Академік В. Андрущенко правильно зауважив, що реформування гуманітарної освіти та виховання молоді – завдання надзвичайної ваги [1, с. 222]. Воно зумовлене нагальними потребами практики, розвитком соціального знання, загальною трансформацією світоглядних цінностей нового тисячоліття. Саме гуманітарна наука формує духовний світ особистості, світогляд, моральні настанови та принципи. Важко навіть

увияти європейський університет без належно представлених у ньому складових гуманітарної освіти – філософії та соціології, історії та культурології, а також багатьох інших наук, які не менше, ніж природничі, сприяли перетворенню людства на глобальну планетарну цивілізацію. Гуманітарна наука та освіта більш динамічно реагують на зміни в країні й світі в соціальній сфері, вона може сприяти соціально-економічному поступові України, а в разі хибного до себе ставлення може зумовити соціально-політичну стагнацію (як наприклад, у сусідніх Білорусії та Росії). “Гуманітарна освіта спрямовується на формування в суспільстві атмосфери духовної єдності поколінь, націй і народностей. Вона навчає людину любити, знати і шанувати своє і одночасно виховує повагу до всього, що не суперечить високим ідеалам гуманізму, моралі і людяності” [1, с. 227]. Саме тому реформування гуманітарної освіти є невід’ємною складовою модернізації системи вищої освіти України на шляху до всебічної інтеграції до освітнього європейського простору.

2. *Демократизація* суспільного життя та інститутів держави сприяла формуванню національної системи вищої освіти в Україні саме на засадах ліберальної демократії. Демократизм освітянського процесу перестав існувати тільки на сторінках комуністичної преси, натомість втілювався в реальності освітнього життя. Розвиток студентського самоврядування, менша залежність ВНЗ від міністерської бюрократії, розширення переліку спеціальностей підготовки студентів та інші елементи перетворили і продовжують перетворювати систему на європейський лад. Основою навчання все більше стає “рівноправний діалог між тими, хто навчає, і тими, хто навчається” [4, с. 21], в минуле відкинуто ідеологічний гніт студентів та викладачів з боку комуністичної ідеології.

Значна кількість українських дослідників (Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл та ін.) доходять згоди, що головний чинник подальшої демократизації вищої освіти – сприяння розвитку особистості [2, с. 20]. Дійсно, сприяння самодостатності особистості, розвитку її моральної автономії (у кантівському сенсі) одночасно буде демократизувати і особистість, і університет як соціальний інститут, і навіть все суспільство. Оскільки демократія вимагає самостійної та усвідомленої дії громадян, навчально-виховний процес має бути максимально зорієнтованим на формування розвинутої, самодостатньої особистості.

На жаль, за минулі століття нетолерантне ставлення до особистості стало частиною вітчизняної культури і вищої освіти також. І царська Росія, і радянська імперія піклувались про розвиток особистості лише формально, в реальному житті наші терени зазнали страхітливих процесів як духовного, так і фізичного нищення особистості. Ці явища не зникли безслідно і вже в умовах державної незалежності демократизація вищої освіти залишається

актуальною проблемою.

Вищеназвані автори пишуть: “хоча за роки незалежності відбулася певна демократизація атмосфери в освітніх закладах, на превеликий жаль, прояви репресивної, авторитарної педагогіки, суб’єктно-об’єктний тип взаємовідносин того, хто навчає, і того, хто навчається, коли перший є активним суб’єктом, а другий пасивним об’єктом, ще є досить поширені” [2, с. 20]. У підсумку вища освіта все ще формує здебільшого несаможиттєву, конформістську особистість, яка змушена коритися роботодавцю, владі і спотвореним суспільним відносинам так само, як колись корилась ідеології КПРС та радянській владі. Тому основними принципами модернізації вищої освіти мають бути відкритість і автономія, демократичний і світський характер, інтеграція української освіти в міжнародний освітній простір” [6, с. 188].

3. Наступною тенденцією виявилася невпинна та самовіддана праця тисяч працівників освітньої галузі в напрямі створення *національної системи* вищої освіти. Розбудова незалежної держави стимулювала і появу відповідно налаштованих громадян, які б володіли державною мовою, патріотів та свідомих громадян. Не останнім завданням національної освіти є також виховання національної еліти.

У контексті сказаного В. Кремень зазначає, що “стан освіти в Україні можна поцінувати як амбівалентний. Ця амбівалентність зумовлена двома взаємопов’язаними чинниками: перехідним періодом, у якому перебуває українське суспільство, і системною кризою, яка охопила його в перші роки незалежності і залишки якої збереглися до сьогодні” [4, с. 20]. Він визнає, що перший чинник спонукає освітян до творення нових форм, методів та засобів навчання, а другий, пов’язаний із недостатньою державною турботою стосовно освіти, значно її гальмує. Слід також зауважити, що недостатній рівень піклування про рівень вищої освіти наразі не тільки у держави, але й у еліти, тобто верхніх прошарків населення, які в цивілізованих країнах надзвичайно успішно сприяють розвитку національної освіти. Наприклад, більшість видатних американських університетів мають дуже потужні фінансові активи, які утворилися внаслідок пожертв заможних людей, небайдужих до майбутнього країни. В Україні ж таких пожертв на користь університетів майже немає, або вони дуже мізерні – натомість наша “еліта” намагається надати вищу освіту своїм нащадкам за кордоном.

4. Вітчизняна система вищої освіти стала на шлях невпинної *модернізації* форм, методів та засобів навчального процесу. Запровадження новітніх методів навчання, пов’язаних з комп’ютерними та інформаційними технологіями; орієнтація на сучасні (світового рівня) засоби навчання, такі як навчальні модулі, кейси, ділові ігри, консультативні проекти, стали неодмінними її ознаками. Академік В. Кремень вирізняє дві

тенденції, які визначають пріоритет освітньої діяльності в сучасному світі. Перша – це перехід від індустріального виробництва до науково-інформаційних технологій. Друга – тенденція до глобалізації світу [3, с. 3-4].

Тому основним завданням модернізації виступає залучення до європейського та світового освітнього простору на всіх рівнях.

5. Українська система вищої освіти з моменту свого утворення почала активну діяльність у напрямі *інтеграції* до європейського та світового освітнього простору. Студентські, аспірантські та професійні стажування за кордоном вивільнилися від ідеологічних обмежень і набули суто фахового забарвлення. Пожвавилися контакти із зарубіжними освітніми та науковими установами, обмін кадрами, освітніми технологіями та іншим. На загальнонаціональному рівні це проявилось у підписанні Лісабонської конвенції “Про визнання кваліфікацій у галузі вищої освіти” та Болонських декларацій.

Глобалізація змінює спосіб життя особистості і ставить до неї нові вимоги (особливо до інтелектуального та морального рівня). Вона стимулює формування нового типу особистості – толерантної, відкритої до вільного спілкування як усередині країни, так і у міжнародному просторі. Позаяк особистість має прагнення розкрити в собі власні таланти і здібності, показати їх громаді, загалу, світові, система вищої освіти повинна орієнтуватись на формування освіченої, толерантної, розвиненої інтелектуально, морально чутливої особистості, яка прагне добробуту своєї країни разом із досягненням власного добробуту. Зазначимо, що особлива моральна чутливість сучасної людини проявляється у ставленні до екологічних проблем, демократії, дотримання прав людини.

6. Національна система вищої школи стала *плюралістичною* завдяки появі приватних навчальних закладів та інституалізації платного навчання і в державних ВНЗ. Оскільки держава в нових соціально-економічних умовах уже не могла забезпечити необхідний рівень фінансування освітньої сфери, остання зробила рішучі кроки до пристосування в умовах ринку. Значним досягненням освітян було збереження державної системи освіти і поєднання її з ринком освітніх послуг, який, як відомо, стимулює і конкуренцію між університетами. Нині абітурієнти можуть обирати, якій формі навчання віддати перевагу, в якому – державному чи приватному – ВНЗ навчатися.

Плюралістичною вища освіта стала і в світоглядному аспекті, адже наука не може існувати винятково в етно-національних рамках. Особливо важливо, щоб сучасні студенти позбавилися світоглядно-психологічної риси, такого собі “параноїдального страху” перед усім іноземним, сформованим ще в Московському царстві і успадкованим Російською та радянською імперією. Отже, без світоглядної спорідненості та інтеграції до

європейського та світового освітнього простору неможлива модернізація системи вищої освіти України.

7. Найважливіша особливість сучасного світу – *підвищення соціальної та культурної ролі освіти*. Очевидно, що від рівня останньої залежить нині добробут як індивіда, так і цілих країн та регіонів світу. Сучасне уявлення про прогрес уже не вичерпується певним рівнем матеріального добробуту, але орієнтує насамперед на створення умов, які дають змогу особистості максимально розкрити кращі інтелектуальні та моральні якості, творчі здібності.

Освіта – органічна частина життя суспільства, яка виявляє рівень його розвитку, основні суперечності, проблеми й перспективи. Безперечно, саме в освітньому просторі особистість розкриває багатство національної культури, а через неї долучається до загальнолюдської культури. Цю закономірність враховує сучасна європейська концепція освіти, закріплена Болонським процесом, де визнається, що метою для Європи є збереження культурного багатства, мовної поліфонії, різних традицій національних освітніх систем. Тому освіта не може бути позбавлена національно-етнічних коренів, які сприяють особистості у визначенні власної ідентичності та власного місця у світі.

8. У змісті освітньої парадигми відбуваються певні зміни у виховній діяльності, а саме – *трансформація характеру і змісту виховання* (на цьому наголошує Л. Панченко). Вона вважає основними ознаками трансформації такі: “по-перше, зміна освітньої і виховної парадигми з тоталітарної (ідеологічної) на гуманістичну передбачає філософсько-освітню переорієнтацію процесу становлення молоді як суб’єкта, а не об’єкта виховної діяльності, що насамперед стає передумовою для самовиховання; по-друге, зміна освітньої парадигми передбачає перш за все формування системи безперервної освіти, що включає створення умов для побудови системи виховання та самовдосконалення особистості впродовж життя” [7, с. 68].

На думку М. Култаєвої, сучасна система вищої освіти змушена шукати “відповіді на низку імперативів сучасної цивілізації, збереження і подальший розвиток якої не в останню чергу залежить від освіти і виховання” [7, с. 192].

Особливу роль в утворенні системи вищої освіти України як національного феномену має відіграти її гуманітарна складова. Характеризуючи гуманітарну освіту України академік В. Андрущенко визначив її сутність як “продовження державної гуманітарної політики, ... що її серцевиною, своєрідним ідейним стрижнем є українська національна ідея державотворення, загальна ідеологія якої визначена Конституцією України” [1, с. 228]. Він визначив фундаментальні проблеми сучасної гуманітарної освіти в Україні:

– по-перше, ігнорування більшістю ВНЗ рішення Міністерства освіти щодо впровадження посади проректора з гуманітарної освіти та виховання, що викликає “самоплив” гуманітарної складової освіти в цих ВНЗ;

– по-друге, останні роки позначилися скороченням кількості та сітки годин на вивчення гуманітарних дисциплін. До порівняння, як гуманітарна складова в освіті США – понад 32%, в ФРН – 30%, Франції – 27%,

– по-третє, триває “перехід до нової методологічної платформи” – методології плюралізму, толерантності, діалогічності наукових та світоглядних позицій в гуманітарній освіті;

– по-четверте, необхідність подальшої інтенсифікації наукового та освітнього співробітництва з європейськими університетами. Але державне фінансування цього аспекту розвитку вищої освіти, на жаль, є надзвичайно недостатнім. До того ж до 2010 року Міністерство освіти плідно співпрацювало з міжнародними благодійними організаціями (особливо з фондом “Відродження” (Сороса)), а чинне керівництво Міністерства освіти та Уряду України схильне вбачати в діяльності міжнародних організацій винятково “шпигунсько-підривну” складову. Так, нинішніми високопосадовцями розробляється законопроект щодо обмеження (припинення) співпраці українських організацій та установ з іноземними;

– по-п’яте, гуманітарна освіта має повернути молодь до фундаментальних людських цінностей, оскільки сучасний світ перебуває в постійній “зоні ризику” через поширення таких явищ, як алкоголізм, наркоманія, проституція, екстремізм, тероризм та інші соціальні хвороби. Зробити це без належної уваги з боку держави, керівництва Міністерства освіти та ВНЗ до гуманітарної освіти та виховання буде вкрай важко [1, с. 228-231].

“Розбудова системи освіти, її докорінне реформування, – наголошується в національній програмі “Освіта” (Україна XXI століття), – мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національне відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні”.

Висновок. Як свідчать факти і наукові обґрунтування розвитку вищої освіти, вона є фундаментальним капіталом інтелектуальної основи суспільства. Її розвиток залежить від багатьох чинників:

– глибинного аналізу досягнень розвитку вищої освіти, визначення її пріоритетних засад;

– розробки концептуальних основ подальшого вдосконалення, виходячи з сучасних вимог глобалізації суспільного розвитку;

– вдосконалення перспективних програм підготовки майбутніх спеціалістів з вищою освітою, які повинні стати не лише професіоналами у

своїй галузі, а й генераторами креативного пошуку;

– організаційно-педагогічне забезпечення системи підготовки фахівців у системі безперервного навчання тощо.

Вміння визначити і аналізувати тенденції розвитку вищої освіти, на наше переконання, – важлива складова її подальшого вдосконалення.

Використана література:

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю: 2-ге вид., допов. / Віктор Андрущенко. – К. : Знання України, 2008. – 819 с.
2. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексєєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл та ін. ; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя ; НАПН України. – К. : Інформ системи, 2010. – 342 с.
3. Кремень В. Г. Розвиток освіти в Україні в контексті загальноцивілізаційних змін. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 44 с.
4. Кремень В. Г. Освіта і наука: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи) / Василь Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
5. Кудрявцев П. Освітні мандрівки вихованців Київської академії за кордон у XVIII ст. // Дух і літера. – 2003. – № 11-12. – С. 114-124.
6. Оніщенко І. Г. Гуманітарна освіта в інформаційному суспільстві // Проблеми модернізації освіти в контексті Болонського процесу : матеріали Першої Всеукраїнської наук.-практ. конф., Київ, 20-21 лютого 2004 / редкол. : І. І. Тимошенко (голова) [та ін.]. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – С. 39-56.
7. Філософські засади трансформації вищої освіти в Україні на початку XXI століття : монографія / гол. ред. В. Кремень. – К. : Педагог. думка, 2007. – 352 с.

КОСТЕЦКАЯ М. В. Основные тенденции развития высшего образования.

Статья посвящена проблеме возрождения украинского образования, сдвигам в высшем образовании Украины. Характеризуются тенденции развития украинского образования и фундаментальные проблемы современного гуманитарного образования в Украине. Анализируются основные противоречия развития высшего образования. Раскрываются концептуальные основы тенденции дальнейшего развития.

Ключевые слова: образование, гуманизация, демократизация, модернизация, интеграционные процессы, плюрализм.

KOSTETSKA MARYANA. Main tendencies of development of the higher education.

This article analyzes the renaissance of Ukrainian education, elucidates the progress in the Ukrainian higher education, characterizes tendencies of development of the Ukrainian education, demonstrates fundamental problems of the modern humanitarian education in Ukraine, analyzes main contradictions of development of higher education and reveals the main conceptual foundation for its further development.

Keywords: education, humanization, democratization, modernization, integration processes, pluralism.